

"לא לפחד כלל"

התועלת באמונה וביטחון להשגת שלמות רוחנית ולהשגת חיי אושר בעולם הזה

מבוא

מאמר זה עוסק בפחד ויראה חיוביים ושלייליים. בטרם דנים בנושא פחד, יש צורך לבחון את מידות האמונה והביטחון המביאות לשלווה פנימית ומונעות מהאדם תחושת פחד מגורמים חיצוניים. המאמר דן בהבדל בין אמונה פשוטה לאמונה מתוך חקירה, בשלמות לה זוכה האדם להגיע בזכות הביטחון ובמהות הפחד מחטא הנדרש מהאדם כחלק ממידת יראת שמים לה הוא מחוייב.

מצוות האמונה היא מצווה בסיסית ביהדות שיסודה ושורשה הוא מהאבות הקדושים, מאברהם אבינו ראש לכל המאמינים, כפי שכתוב: "כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ושמרו דרך ה'".¹ הדיברה הראשונה בעשרת הדברות היא "אנוכי ה' אלוקיך"². על פי ספר החינוך, ציווי זה שקבלו בני ישראל במעמד הר סיני מורה על מצוות האמונה במציאות האלוקית בעולם, שהאדם מצווה לעסוק בה תמיד. אמונה זו צריכה להיות קבועה בנפש באופן מעמיק וברור ולשם כך יש לבחון את פנימיותה ואת רבדיה השונים.

במצוות האמונה יש שני ממדים עיקריים. האחד הוא "אמונה פשוטה" שהיא תחושת לב עמוקה, בה האדם משוכנע כי יש מציאות אלוקית והיא נרכשת על ידי האדם באופן פשוט וישר. הממד השני הוא חקירה, בה האדם מתעסק במושג, מעמיק אותו בנפשו ומקבל אותו כאשר הובן לו הנושא בשכלו. כפי המובא בספר האמונה³, הממד הראשון עונה על הציווי "תמים תהיה עם ה' אלוקיך"⁴, בו האדם מקבל את הדברים בתמימות גם אם לא מבין. ואכן גדולי ישראל כמו 'בעל התניא' ובעל ה'חידושי הרי"ם' אמרו כי בכל יהודי יש נקודה הקבועה בליבו של אמונה פשוטה בה'. ועוד יותר מכך, בעל ה'שפת אמת' מחדש חידוש גדול, ואומר כי אמונה היא מידה בסיסית בטבע בריאתם של בני אדם, אפילו גויים. הקדוש ברוך הוא נותן כוח של אמונה באלוקות לכל בריה, כך שגם לאנשים כופרים יש אמונה, אותה הם מנתבים כלפי אלוהים אחרים⁵. בשל הנקודה הבסיסית של האמונה שיש בלב כל אדם, הורו גדולי ישראל שלא להתעסק באמונה בדרך חקירה. כהוכחה לכך שאמונה פשוטה היא הדרך הראויה, מביא החסיד יעב"ץ כי בתקופת גירוש ספרד בעלי האמונה הפשוטה עמדו יותר בניסיונות מאשר בעלי האמונה מסוג החקירה. אם כן, נראה כי אמונה פשוטה היא הדרך הנכונה בעבודת ה'.

שיטה זו של העדפת האמונה הפשוטה גרמה לטעות נפוצה בקרב הבריות, שמשתמשים במושג "אמונה פשוטה" כאשר הם מתכוונים לידיעתם הכללית בנושא האמונה, לה חונכו מילדות בבית

¹ בראשית י"ח, י"ט.

² שמות, כ', א'

³ ספר האמונה, עמ' ס'

⁴ דברים, י"ח, י"ג

⁵ שפת אמת, יתרו, תרנ"ז

בו גדלו. אך, ידיעה זו אינה אמונה פשוטה כלל, אלא ידיעה פשוטה בלבד. אמונה פשוטה היא תחושה עמוקה ושכנוע פנימי של האדם כפי שהוסבר לעיל. יהודים ששואפים לקיים מצוות באופן מהודר, לא מסתפקים באתרוג או תפילין כשרים בדוחק, אלא מחפשים כשרות מהודרת. גם במצות האמונה לא מסתפקים ברמת הקליטה של גיל הילדות, אלא צריך להעמיק את האמונה הזו ולפתח אותה. נכון שנקודת הפתיחה היא שלכל יהודי יש בליבו אמונה שקיבל כמתנת שמיים, אך לפי בעל התניא, היהודי צריך לפתח אותה ולהרחיב את השכנוע הזה לעוד מקומות בליבו.⁶ גם הרדב"ז כתב כי האדם צריך תמיד לקבוע את האמונה בלב ובנפש. מי שאינו עוסק תמיד בביורר ובלימוד של האמונה, לא ידע אותה באמת והוא לא מקיים את מצות אנוכי ה' אלוקיך" כראוי.⁷

מרכיב משמעותי במידת האמונה לפי בעל הפלא יועץ, הוא אמונה בהשגחתו של ה' על עולמו לפרטי פרטים, כך שכל פעולותיו של האדם וכל האירועים שעוברים עליו הם מרצונו של ה'.⁸ אמונה זו היא מידת הביטחון שניתנת להשגה רק לאחר ביסוס האמונה. הציווי "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"⁹ מדבר על הנטייה שיש לבני אדם לחשוב שרצונותיהם ודעתם נתונים בשליטתם הבלעדית. אך, צורת מחשבה זו היא בגדר כפירה והיפך האמונה שה' הוא השליט וכל מעשי האדם כפופים להשגחתו לרצונו. בנוסף לכך, שלמות מידת הביטחון היא כאשר האדם לא בוטח באף אדם זולת הקדוש ברוך הוא ומאמין שבני האדם כולם הם שליחיו.¹⁰

אחד הרווחים החשובים של חיים על פי מידת הביטחון הוא חיים של רוגע ושלוה נטולים מפחד. הסיבה לשלוה זו היא הידיעה כי ה' הוא המנהיג והוא המכוון את כל העניינים ולא יכול לקרות לאדם אף נזק אם הקדוש ברוך הוא לא צווה על כך. אמנם מידת הביטחון אינה נותנת הבטחה שהאדם לא יסבול קושי או צער, אך היא מחזקת את הידיעה כי גם אם אדם סובל צער, הוא יודע שזה מרצונו של הקדוש ברוך הוא החפץ בטובתו.¹¹

על פי החזון איש, בזמן שאדם נמצא בסכנה או בזמן מצוקה והוא מפחד ממה שעלול להיות עמו, עליו לחזק את עצמו בידיעה שלא במקרה הוא נקלע לסכנה הזו, אלא הקדוש ברוך הוא הביא אותו לכך וביכולתו להציל אותו מהסכנה או מהקושי. כאשר האדם משנן זאת לעצמו והוא מבין שלא במקרה הוא נקלע להתרחשות הזו, הפחד שלו מתפוגג והופך לתקווה לאפשרות של הצלה, שהרי לה' יש יכולת להפוך את הרעה לטובה.¹² בהתאם לכך נאמר בתהילים: "באלוקים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי"¹³. אדם בעל אמונה וביטחון יודע כי למרות שהרשעים מדמים שביכולתם לפגוע בחסרי אונים ובאנשים ישרי דרך, אין לאף אדם בעולם אפשרות לפגוע בו מבלי שה' צווה.¹⁴ לומדים זאת גם על דרך החיוב, שאין אדם יכול לסייע ולהציל את זולתו אלא אם הקדוש ברוך הוא יגזור על כך, שנאמר: ארור הגבר אשר יבטח באדם... ברוך הגבר אשר יבטח בה'¹⁵. בעל "כד הקמח" ממשיך זאת לגרזן המצוי בידי החוצב, שאין לו אפשרות לפעול בעצמו, אלא רק החוצב יכול להשתמש בו ולחצוב אתו. כך גם האדם, אין לו אפשרות לפעול מצד עצמו,

⁶ תנה בני לבך לי, עמי מ"ח-ני

⁷ מכתב מאליהו, ח"ב, אמונה

⁸ פלא יועץ, ערך אמונה

⁹ במדבר ט"ו, ל"ט

¹⁰ אור יחזקאל, עמי ק"א

¹¹ פלא יועץ, ערך הבטחה

¹² חזון איש אמונה וביטחון, ב', א'

¹³ תהילים, נו

¹⁴ בן מלך, עמי כ"ח

¹⁵ ירמיה יז, ה', ז'

אלא כל פעולותיו בין טובות ובין רעות, מגיעות מרצונו של ה'16. אם כן, הידיעה כי העולם וכל המתרחש בו מושגח על ידי הקדוש ברוך הוא, גורמת לאדם לשלווה פנימית ומונעת ממנו פחד.

מלבד השלווה והרוגע הנתונים בחלקו של בעל ביטחון, מביא בעל אורחות צדיקים כי הוא מצוי תמיד בשמחה, בניגוד לחסר ביטחון, שהוא כחולה האוכל סמים מרים בשביל הרפואה. אדם בעל ביטחון שמח בחלקו תמיד, בין אם הוא עשיר ובין הוא עני כי הוא חופשי מדאגות העולם, הוא שם את מבטחו רק בה'17. ניתן לראות זאת כהשלכה ישירה של מידת הביטחון, המביאה לשלוות נפש הגורמת לאדם לשמחה פנימית.

דוגמא מהתורה על דרך השלילה לאדם שאינו בעל ביטחון היא "האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו"18. על אדם זה התגבר הפחד מפני האויב, היות והוא רואה את גודל המחנה. בעל "כד הקמח" אומר שיתכן ואדם זה מאמין באמת כי הכל ביד ה', אך מפני שמידת הביטחון אינה מבוססת אצלו במדרגה הראויה, הפחד מתגבר עליו והוא מצווה לחזור לביתו. הפחד הזה הוא כמוקש המכשיל את האדם, כמו אויב המתגבר כי נדרש מהאדם שלא לפחד מבשר ודם19.

הרב דסלר מתייחס מכיוון שונה למצב בו אדם עלול לחוש פחד. בזמן שאדם מצוי בקושי שעלול להפוך לסכנה, במקום לחשוש מהצרה וממה שיקרה לו חלילה, עליו לחשוש אולי יש בו חטא שעלול לגרום לו לנפילה רוחנית. מהלך זה הופך את הפחד של האדם מהסכנה לפחד מהחטא. הרי בני אדם אינם יכולים לדעת כיצד יתפתחו המאורעות העוברים עליהם, מה הסיבות להם ומה יהיו תוצאותיהם, שהרי הם רק בידי ה'. על כן אין זה נכון להתעסק בסיבות של ההתרחשויות הקורות אלא רק בסיבות האמתיות והפנימיות שהם המעשים של האדם. בהתאם לכך נאמר על יעקב בזמן שנפגש עם עשיו: "ויירא יעקב"20. רש"י שם מפרש כי יעקב התיירא שמא נתלכלך בחטא. כאשר יעקב ראה את עשיו עם ארבע מאות איש עמו, הבין שמרחפת עליו סכנה שעלולה להתפתח לצרה. במצב זה יעקב לא מתעסק בסכנה ובפחד ממנה, אלא מפחד מהחטא שאולי מצוי בו. יראת הצרה נהפכה אצלו ליראת חטא21.

יראת חטא היא חלק מיראת שמים המהווה מידה בסיסית בעבודת ה'. בניגוד לפחד והיראה השליליים הנוגדים את מידת האמונה והביטחון, יראת שמיים היא פחד ראוי ורצוי ויש בה שלש דרגות. האחת היא יראה מהבריות שיבזו את האדם אם יראו אותו חוטא; השנייה היא פחד מעונש הגיהנום שאדם עלול לקבל אם יחטא והשלישית שהיא היראה הראויה, פחד מהקדוש ברוך הוא, מגדולתו וגבורתו. הדרגה הראשונה אינה יראת שמים באמת, ונקראת בפי בעל "אורחות צדיקים" 'יראה גרועה מאד', מפני שהאדם מכוון בכל מעשיו מה יאמרו הבריות, הפחד שלו מבני האדם גדול יותר מאשר פחדו מה'. הדרגה השנייה טובה יותר, אך בכך האדם לא קיים את העיקר, כי כל כוונתו לטובת עצמו ולשכר שיקבל ולא לכבוד הקדוש ברוך הוא. הדרגה

16 כד הקמח, ערך ביטחון

17 אורחות צדיקים, שער השמחה

18 דברים, כ', ח'

19 כד הקמח, ערך ביטחון

20 בראשית, ל"ב, ח'

21 מכתב מאלהו, ח"ב, השגחה וגמול

השלישית היא הרצויה ביותר אך קשה מאוד להשגה, כי טבע בני אדם לפעול למען רווח אישי או לשם מניעת נזק. על כן צוותה התורה לנהוג לפי הדרגה השנייה, של יראת העונש והרצון לגמול²².

בדומה לאדם בעל ביטחון הזוכה גם למידת השמחה כפי שהוסבר לעיל, יראת שמים גם היא מביאה למידת השמחה שהיא מצווה תמידית וחשיבותה רבה לעין ערוך. אדם ירא שמים מאמין בטובו ובחסדו של ה' גם בעתות קושי ומצוק. הוא מצדיק את כל המאורעות העוברים עליו ובזכות כך שרוי בשמחה תדיר²³. בהתאם לכך מספרת הגמרא על אביי שישב לפני רבה והיה שמח מאד. שאל אותו רבה מדוע הוא שמח, והרי כתוב "וגילו ברעדה". ענה אביי שהוא שמח כי הוא מניח תפילין. מסביר שם רש"י כי תפילין הן עדות לאמונתו של האדם בממשלתו של הקדוש ברוך הוא עליו. התכוון אביי לומר שהוא זוכה ליראת שמים, אין לו אף פחד אחר ועל כן הוא יכול לשמוח²⁴. כך מידות האמונה והביטחון שומרות על האדם ועל יראת השמים שלו ומזכות אותו בחיים שלווים ושמחים.

לסיכום, אמונה היא מצווה בסיסית אליה מחויב האדם שצריך לרכשה בצורה פשוטה אף ללא הבנה ולא דרך עיון וחקירה, אך מחויב לעסוק בה תדיר ולהעמיק אותה בליבו. מהותה של המצווה היא אמונה במציאות ה' בעולם ובהשגחתו הפרטית, מה שמביא לביטחון ורוגע בכך שכל המאורעות המתרחשים הם מרצונו של ה' ובציוויו. אדם בעל ביטחון המצוי בקושי אינו חושש ממה שיקרה עמו, אלא מפחד שמא יש בו חטא ובכך מגלם יראת שמים המביאה לשמחה פנימית הנלווית לשלוות נפש. אשרי אדם מפחד תמיד!

---

²² אורחות צדיקים, שער יראת שמים

²³ פסקי תשובות, ס"א

²⁴ ברכות, ל, ב'